

JUBILIEJAI

TRIJŲ SAULIŲ ŠEŠĖLYJE. LAIMOS NAKAITĖS-VAITKUNSKIENĖS AŠTUONIASDEŠIMTMEČIUI PAMINĖTI

VALDEMARAS ŠIMĖNAS

Laima Nakaitė-Vaitkunskienė

Habilituotai daktarei Laimai Nakaitėi-Vaitkunskienei 2014 m. rugsėjo 13 d. sukanka aštuoniasdešimt metų. Ji parašė keturias monografijas, yra trijų kolektyvinių monografijų bendraautorė, dviejų disertacijų ir daugiau kaip 200 mokslinių straipsnių autorė. Stebina tai, kad ji yra ir bene labiausiai paminėta, ir bene mažiausiai įvertinta archeologė. Ji nuo pat jaunystės iki pensijos (1957–1999 m.) dirbo Istorijos instituto (nuo 1990 m. – Lietuvos istorijos institutas) Archeologijos skyriuje. Jos mokslinis indėlis iki šiol nėra plačiau

aptartas ir įvertintas, neturėjome net jos darbų bibliografijos. Be trumpų enciklopedinio pobūdžio informacijų, apie ją yra parašytas tik vienas kitas straipsnelis. Išskirti galima tik jos bendražygio, Žemaitijos tyrinėtojo kraštotyrininko Vlado Statkevičiaus du straipsnelius (Statkevičius 1984; 1985) ir prieš 20 metų išspausdintą 60-mečio progai skirtą R. Volkaitės-Kulikauskienės straipsnelį (Kulikauskienė 1995).

Paašškinti tokią dėmesio L. Vaitkunskienės darbams stoką galima keletu priežasčių: pirmiausia tai sovietmečio mokslo tradicijų galia. Iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo mokslo darbe labai svarbų vaidmenį vaidino užimamos pareigos, mokslininko turimas užnugaris, partinė priklausomybė, valdžios ar mokslo vadovavimo struktūrų palaikymas, giminystės ryšiai ir tik išskirtiniais atvejais – moksliniai pasiekimai bei darbai. Istorijos instituto Archeologijos skyriuje tuo metu dirbo labai stiprus archeologų kolektyvas, konkurencija buvo nemaža. Vieni jų turėjo pareigas, kiti – užnugarį ar svarbių giminaičių, dar kiti – nieko ar beveik nieko. L. Vaitkunskienę galima priskirti pastariesiems, todėl mokslininko kelią teko skintis savo jėgomis ir sugebėjimais. Tais laikais išspausdinti parašytą darbą buvo privilegija. Šiandien, skaitydami Istorijos instituto ir Archeologijos skyriaus planus bei ataskaitas, matome, kaip tuo metu sunkiai kelią skynėsi kai kurie leidiniai, monografijos, straipsnių rinkiniai ar

atskiri straipsniai, kiek metų „planinėje visuomenėje“ neišspausdintos išgulėdavo monografijos, straipsnių rinkiniai. Ypač aktualus buvo archeologijos mokslo politinis netoleravimo motyvas. Neretai archeologų darbai instituto ataskaitose buvo tik išvardijami, nepabrėžus jų mokslinės svarbos. Vertindami sovietmečio archeologų darbus pirmiausia tai turime turėti omenyje.

Tačiau visiškai nesuprantamas ir fenomenalus yra L. Vaitkunskienės darbų neįvertinimas nepriklausomoje Lietuvoje. Rodos, tiek įdėta pastangų ir sveikatos gaivinant bei išsaugant okupuotos Lietuvos tautinę savimonę, atskleidžiant dvasinę ir materialinę lietuvių, žemaičių ir apskritai baltų genčių kultūrą: paskaitos, konferencijos, mokslo populiarinimas, 1967 m. apginta mokslų kandidato disertacija, 1993 m. apgintas habilitacinis darbas, 1995 ir 1999 m. išleistos dvi monografijos iš eilės ir... 1999 m. – pensija bei toliau iki šiol sekusi visiška tylą. Jokių minėjimų, konferencijų, parodų ar sveikinimų. Kas tai? Mūsų abejingumas, nesupratimas ar užmarštis?

Taigi šiuo straipsniu siekiama bent iš dalies ištaisyti tai, kas, atrodo, yra nepataisoma, užpildyti mūsų pačių dvasines nišas.

Rašant šį straipsnį buvo remtasi daugybe, nors dažnai labai neiškalbingų, Istorijos instituto direkcijos įsakymų, Archeologijos skyriaus posėdžių protokolų, ataskaitų, darbų planų, kitų archeologų ir savo prisiminimais. Nuo 1983 iki 1993 m. visą dešimtmetį su L. Vaitkunskiene teko dirbti kartu, stebėti ir nekantriai laukti jos naujų darbų, ne kartą vykti į ekspedicijas, jos tyrinėtus archeologinius objektus. Ypač artimai bendrauta ir diskutuota tiriant lietuvių etnogenezę bei dvasinę baltų kultūrą, kartu dalyvauta daugelyje konferencijų, paskaitų. Taigi šiame darbe stengiamasi peržvelgti Jubiliatės pagrindinius darbus ir išryškinti jos įnašą bei mokslines naujoves Lietuvos archeologijoje. Šiandien, vertinant L. Vaitkunskienės nuveiktus darbus, neretai sunku suvokti, kiek reikėjo įdėti pastangų pačiai Jubiliatei, kad šie darbai išvystų dienos šviesą.

Pradžioje reikėtų paaiškinti šio straipsnio antraštes „Trijų Saulių šešėlyje“ prasmę. Kaip minėta,

Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyriuje vienu metu dirbo mokslinė prasme labai stiprus archeologų kolektyvas. Tai – tokios asmenybės ir tarsi pirmojo ryškumo žvaigždės arba Saulės: Mokslų akademijos narė-korespondentė habil. dr. Regina Volkaitė-Kulikauskienė, habil. dr. Rimutė Rimantienė, Archeologijos skyriaus vedėjai dr. Pranas Kulikauskas ir jį pakeitęs dr. (vėliau tapęs habilituotu daktaru) Adolfas Tautavičius. Ne mažiau reikšmingos asmenybės buvo dr. Vytautas Urbanavičius, dr. Vytautas Kazakevičius, dr. Elena Grigalavičienė, dr. Jonas Stankus, dr. Ona Kuncienė ir kt. Tarp pastarųjų įsiterptų ir L. Vaitkunskienė. Neretai tarp vadovaujančių archeologų išpliekėdavo konkurencinė kova ir tai vienaip ar kitaip atsiliepdavo kitų darbuotojų santykiams ar net likimams. Visa tai rašau todėl, kad ir pačiam ne kartą teko patekti į tokias situacijas. Tai lietė ne tik asmeniškumus, bet ir mokslinę karjerą ar mokslinius pasiekimus. Žvelgiant per šių dienų prizmę tai gali paaiškinti ir daugumą Jubiliatės mokslinio kelio vingių. Turėdami tai omenyje pabandykime panagrinėti ir įvertinti L. Vaitkunskienės archeologinę veiklą.

L. Nakaitė-Vaitkunskienė gimė Rokiškyje 1934 m. rugsėjo 13 d. Baigusi vidurinę mokyklą įstojo į Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą. Kaip pati rašo: „Iškeliaudama iš gimtojo Rokiškio miesto į sostinę studijuoti istoriją Vilniaus universitete, visiškai nenujaučiau, kad čia manęs laukia archeologės dalia. Ją suradau netrukus, kai, vildamasi įdomiai praleisti studentišką vasarą, atsitiktinai pakliuvau į ekspediciją, tyrinėjusią pilkapius Rytų Lietuvoje“ (Nakaitė 1991, p.6).

Studijų metais (1951–1956) Laima Nakaitė aktyviai įsitraukė į archeologinę veiklą. Dalyvavo keliose archeologinėse ekspedicijose, domėjosi archeologiniais radiniais. Tuo netruko atkreipti į save vyresnių archeologų dėmesį. Dar jai besimokant (1952 m. lapkričio 1 d.), Istorijos institute buvo įkurtas Archeologijos ir etnografijos sektorius. Vadovu buvo paskirtas P. Kulikauskas ir naujai priimti bendradarbiai: A. Tautavičius, O. Navickaitė (Kuncienė) ir A. Bernotaitė (Gerdvilienė). Vėliau skyrius plėtėsi, todėl perspektyvūs

archeologai studentai sulaukdavo nemažai darbo pasiūlymų. Neretai to meto archeologai, tik baigę studijas, padarydavo greitą mokslinę karjerą ar užimdavo reikšmingus postus. Taip, pvz., 1952 m. laidos archeologė A. Bernotaitė paskiriama į Istorijos-etnografijos muziejų, netrukus priimama į Istorijos instituto archeologijos aspirantūrą, E. Gintautaitė (Butėnienė) paskiriama Klaipėdos muziejaus direktore, po kelerių metų – į Istorijos-etnografijos muziejų Vilniuje, A. Grybauskaitė (Jankevičienė) tapo Istorijos instituto laborante; 1954 m. laidos studentai V. Daugudis paskiriamas į Vilniaus istorijos-etnografijos muziejų, po kelių mėnesių išvažiuoja į aspirantūrą Maskvoje, N. Kovrygina paskiriama Trakų muziejaus direktore, J. Naudužas tampa Šiaulių muziejaus direktoriumi; 1955 m. baigusi studijas M. Vaitkuskaitė paskiriama Kretingos muziejaus direktore, L. Gailiušas – Rokiškio muziejaus direktoriumi; L. Nakaitės kurso draugė J. Kvilonaitė paskiriama Šilutės muziejaus direktore.

1956 m. archeologiją baigusi L. Nakaitė paskiriama dirbti Šiaulių „Aušros“ muziejaus mokslinė bendradarbe. Toks paskyrimas gal kiek ir stebina, juk L. Nakaitės gimtinė – Rokiškyje. Tik prieš metus ten buvo paskirtas naujas muziejaus direktorius L. Gailiušas. Su Šiauliais archeologės L. Nakaitės, regis, niekas nesiejo, bet ir čia ji greitai, nors ir neilgam, pritaupo, dalyvavo muziejaus kasinėjimuose, tvarkė tyrinėjimų radinius. 1956 m. vasarą, tik prieš dvejus metus paskirtas Šiaulių muziejaus direktoriumi, J. Naudužas vadovavo Laidvių kapinyno (Kretingos r.) tyrimams. Su šiais kapinyno tyrinėjimais susijusios ir pirmosios L. Nakaitės populiarios publikacijos apie Laidvių kapinyną bei radinius (Nakaitė 1957a; 1957b). Matyt, šios publikacijos ir aktyvi archeologinė veikla turėjo įtakos, kad L. Nakaitė 1957 m. gegužės 16 d. buvo priimta dirbti į Istorijos institutą Vilniuje. Čia ji su E. Butėniene tyrė Juodonių piliakalnio (Rokiškio r.) gyvenvietę, talkino O. Navickaitei tiriant Trakų salos pilį, Alytaus pillkapius, A. Tautavičiui – Trakų pusiasalio pilį. Jau tuo metu pasirinkta labai įdomi ir perspektyvi tolesnių archeologinių tyrimų tema apie sidabro radinius Lietuvoje.

Su sidabro dirbinių tyrimu yra susijęs visas tolesnis L. Nakaitės darbo Istorijos institute dešimtmetis. Šia tema buvo parašyti pagrindiniai to laikotarpio straipsniai. Čia paminėsiu tik kelis svarbiausius: „Senovės lietuvių sidabriniai papuošalai“ (Nakaitė 1959b) bei išspausdintus Mokslo akademijos darbų leidinyje: „Sidabro naudojimas II–XIII amžiais Lietuvoje dirbiniams puošti“ (Nakaitė 1964), „Sidabras kaip vertės matas I m.e. tūkstantmečio Lietuvoje“ (Nakaitė 1966b), „Aukškalystės Lietuvoje iki XIII a. klausimu (1. Technika, ornamentika)“ (Nakaitė 1966a) ir „Aukškalystės Lietuvoje iki XIII a. klausimu (2. Sidabro dirbinių geografija)“ (Nakaitė 1968). Detalesnė L. Nakaitės-Vaitkuskienės darbų bibliografija šiame leidinyje pateikiama atskirai.

1967 m. L. Nakaitės tyrimų duomenys buvo apibendrinti ir pateikti ginti kaip kandidatinė disertacija „Sidabras Lietuvos archeologijos medžiagoje (I–XII a.)“ (Накайте 1967). Disertacijoje panaudota iki tol neskelbta tyrimų medžiaga, ji susisteminta ir klasifikuota. Nemažai dėmesio disertacijoje skiriama sidabro dirbinių gamybos technologijai, juvelyrų darbo subtilybėms apibūdinti. Įdomu tai, kad disertacijoje minimos neretai kitų nutylimos daugelio prieškarinio archeologų pavardės: E. Tiškevičiaus, V. Nagevičiaus, J. Puzino, išvardijami jų darbai. Disertacijoje nemažai dėmesio skiriama sidabro dirbinių ornamentikai. Tai lėmė daugelį L. Nakaitės-Vaitkuskienės ateities mokslinių tyrimų kryptių. Disertacijoje randame įvairių ornamentų motyvų interpretacijų, be to, joje pateikiama 10 žemėlapių, kuriuose pavaizduotus atskirų dirbinių paplitimas. Pagal dirbinių kartografavimo duomenis aptartas jų paplitimas, išskirti dirbinių turtingiausi regionai, taip pat nagrinėjami prekybos ir sidabro žaliavos patekimo į Lietuvą keliai, išryškinami chronologiniai skirtumai. Ketvirtajame disertacijos skirsnyje aptariami visuomeniniai santykiai, sidabro kaip turto kaupimo ir vertės mato reikšmė, minimi sidabro dirbinių lobiai, piniginių santykių, sidabro lydinių atsiradimo klausimai. Antroje dalyje aptariami sidabro dirbiniai, kurių analizė taip pat labai pravertė jos tolesniuose mokslo darbuose.

Domėjimasis sidabro dirbiniais apgynus disertaciją tikrai nenutrūko. Tai buvo visos tolesnės L. Vaitkunskienės mokslinės veiklos tema, kurią 1981 m. vainikavo atskira sidabruui skirta monografija (Vaitkunskienė 1981b). Prie šios monografijos mes dar grįšime kiek vėliau.

Reikia pastebėti, kad pirmasis L. Nakaitės mokslinės veiklos etapas gali būti apibūdinamas kaip labiau kabinetinis. Mes matome, kad L. Nakaitė nerodė didesnės iniciatyvos lauko tyrimams, beveik nedalyvavo konferencijose. Iš išlikusių dar neskelbtų A. Tautavičiaus prisiminimų ir Istorijos instituto įsakymų bei kitų dokumentų matome, kad L. Nakaitė per šį dešimtmetį savarankiškai kasinėjo tik Juodonių gyvenvietę (Rokiškio r., 1958 m.). Jau kitais metais tyrimų duomenys buvo paskelbti spaudoje (Nakaitė 1959a). L. Nakaitė 1960 m. su P. Kulikausku ir A. Tautavičiumi bei 1961 m. su R. Rimantiene ir K. Navicku važiavo į konferencijas Maskvoje, bet pranešimų, atrodo, neskaitė. Iš minėtų Istorijos instituto įsakymų matome, kad tuo metu vyko gana daug sąjunginių konferencijų, į kurias važiuodavo nemažai instituto darbuotojų. 1962 m. konferencijos vyko Maskvoje, Leningrade, Rygoje, 1963 m. – Minske, Rygoje, 1964 m. – Kijeve, Maskvoje, Rygoje, bet L. Nakaitės tarp išvykstančių į konferencijas dalyvių nerandame.

Tik apsigynusi disertaciją L. Nakaitė pradėjo kiek aktyviau reikštis kasinėjimuose: 1967 m. pradėti Jurgaičių kapinyno (Šilutės r.) kasinėjimai, 1968 m. dalyvauta ir ataskaitinėje „Archeologinių tyrinėjimų Lietuvoje“ konferencijoje. 1968 m. kasinėtas Vilkų kampo kapinynas (Šilutės r.). Tuo metu pasikeitė ir šeiminės aplinkybės. Ištekėjusi už Kretingos muziejaus direktorės archeologės M. Vaitkuskaitės brolio Jono Vaitkunsko L. Nakaitė tapo Vaitkunskiene. 1969 m. gimė sūnus, vėliau – antras. Taigi kurį laiką skyrė dviem sūnams Tomui ir Rimtui auginti, bet ir tada archeologijos neapleido. 1969 m. išspausdinti keli populiarūs straipsniai žurnale „Mokslas ir gyvenimas“ (Nakaitė 1969a; 1969b). Mokslo žinių skleidimas visuomenėje vėliau tapo labai svarbiu jos mokslinės veiklos aspektu. Savarankiškų tyrinėjimų

Jurgaičių ir Vilkų kampo kapinynuose duomenys greitai sugulė į mokslinius straipsnius. Neretai jų tema tapdavo vienas ar kitas tyrimų metu aptiktas įdomesnis radinys. Kaip pavyzdį galima paminėti 1971 m. „Kraštotyroje“ išspausdintą straipsnį „Senovinis moterų galvos papuošalas“ (Nakaitė 1971), kuriame aprašomas apgalvis iš Jurgaičių kapinyno tyrinėjimų.

Nuo 1971 m. L. Vaitkunskienė tarsi tapo ataskaitinių archeologijos konferencijų metraštininke. Ji kiekvieną kartą „Lietuvos istorijos metraštyje“ ar kokiame kitame populiariame leidinyje pateikdavo archeologinių konferencijų apžvalgas. A. Tautavičius savo atsiminimuose mini, kad jau 1975 m. L. Vaitkunskienė spaudai buvo parengusi monografiją „Sidabras senovės Lietuvoje“. Tai buvo gerokai pertvarkytas ir populiariesnis jos disertacijos variantas. Disertacijos spausdinimo klausimas Istorijos instituto Archeologijos sektoriuje iškilo norint sudaryti ir išleisti naują archeologijai skirtą straipsnių rinkinį. L. Vaitkunskienė nesutiko monografijos spausdinti straipsnių rinkinyje. Matyt, tai turėjo reikšmės, kad monografija dienos šviesą išvydo tik po šešerių metų (1981).

Nuo 1975 m. L. Vaitkunskienės straipsniuose randame naujų tyrimų tendencijų. Pradedama intensyviai domėtis baltų genčių ryšiais su kaimyniniais regionais – slavų, skandinavų ir t.t. Tai atvėrė naujas galimybes dalyvauti tarptautinėse konferencijose: 1975 m. dalyvauta III slavų archeologijos kongrese Bratislavoje. Įdomu tai, kad kelionė į kongresą nebuvo apmokėta, vykti reikėjo už savo lėšas. Vėliau dalyvauta ir tarptautinėje ryšių su skandinavais konferencijoje.

1974–1975 m. pradėti nuolatiniai archeologinių kapinynų tyrimai. Po bandymų 1974 m. tirti kuršišką Bandužių (dabar Klaipėdos m. ribose) kapinyną dėmesys vis labiau krypsta į tuo metu labai mažai tyrinėtus Žemaitijos kapinynus. Matyt, neapsieita ir be skyriaus vadovo A. Tautavičiaus pastangų. Tyrinėti 1975–1976 m. Kaštaunalių, 1976–1979 m. – Žąsino, 1979 m. – Didkiemio, 1980–1982 m. – Pagrybio, 1983–1989 m. – Žvilių kapinynai.

Tuo pačiu metu Istorijos institute buvo rengiamos kelios kolektyvinės monografijos apie

IX–XIII a. materialinę kultūrą Lietuvoje ir „Lietuvos archeologijos atlaso“ IV tomas, skirtas dirbiniais (Lietuvos 1978). Abiejose monografijose buvo išspausdinti reikšmingi L. Vaitkunskienės darbai. Pirmajame leidinyje, straipsnyje, parašytame kartu su A. Merkevičiumi „Spalvotųjų metalų dirbiniai ir jų gamyba“ (Vaitkunskienė, Merkevičius 1978), buvo panaudota dar disertacijos rašymo metu sukaupta medžiaga, antrajame darbe L. Vaitkunskienė tyrimams ir vėl pasirinko labai įdomias bei informatyvias papuošalų grupes – seges ir apyrankes. Šios dirbinių grupės iki atlaso pasirodymo nebuvo atskirai aptartos, kataloguotos ir klasifikuotos. Žiūrint iš šių dienų pozicijų reikia pastebėti, kad atlase informacija apie seges ir antkakles buvo gana kruopščiai surinkta, bet pagal to meto tradicijas pateiktas radinių datavimas buvo labai platus. Dirbinių klasifikacija buvo tik elementari ir nelabai detali. Galima apibendrintai konstatuoti, kad buvo sudaryta pradinė segių ir apyrankių tipologija bei nustatytos jų datavimo tendencijos. Vėliau ši atlase pateikiama archeologinių radinių tipologija ir datavimas ilgą laiką vyravo Lietuvos archeologų darbuose. Nors archeologinė medžiaga vėliau buvo gerokai papildyta, atsirado naujų segių ir apyrankių tipų, tačiau ir šiandien tokia datavimui tinkama medžiaga (ypač segės) nėra visiškai sutvarkyta. Reikėtų taip pat priminti, kad L. Vaitkunskienės nagrinėtas radinių grupes, jos pateiktą datavimą vėliau aptarė, detalizavo ir tobulino archeologai M. Michelbertas, A. Tautavičius, R. Banytė-Rowell, U. Budvydas, A. Bitner-Wróblewska ir kt.

Išleidus šias kolektyvines monografijas vėl susirūpinta jau minėtos monografijos apie sidabrą Lietuvoje leidimu. Net trejus metus iš eilės (1979–1981) monografiją bandyta įterpti į Istorijos instituto leidybos planus. 1981–1982 m. Mokslų akademijos darbų serijoje išspausdinti du straipsniai apie Graužių (Kėdainių r.) auksakalio kapą ir jo radinius (Vaitkunskienė 1981c; 1982). 1981 m. dienos šviesą pagaliau išvydo ilgai laukta monografija „Sidabras senovės Lietuvoje“ (Vaitkunskienė 1981b). Pati autorė skaitytojams ją pristatė kaip „kuklią dovaną“ (Vaitkunskienė 1981a), bet ji sulaukė labai gero

skaitytojų įvertinimo, apie ją informuota Lenkijoje ir JAV. Knyga parašyta populiariai, suprantamai plačiam skaitytojų ratui. Pamenu, kai pats džiaugiausi ją įsigijęs. Knyga, be abejo, turėjo ir kitą užslėptą reikšmę – atskleidė baltų genčių turtingumą praeityje. Neturėtume užmiršti ir to, kad dar 1977 m. Latvijoje buvo išleista V. Urtāno monografija apie Latvijos lobius (Urtāns 1977). Ji irgi nevienareikšmiškai buvo sutikta plačiosios Sovietų sąjungos mokslo ir valdžios institucijų. Matyt, tai irgi galėjo turėti reikšmės, kad L. Vaitkunskienės knyga taip ilgai skynėsi kelią.

Svarbus tolesnės L. Vaitkunskienės mokslinės veiklos įvykis buvo 1976 m. pabaigoje vykęs lietuvių ir latvių archeologų susitikimas, kuriame buvo sutarta iš eilės rengti baltų genčių etnogenezei skirtas konferencijas. Pirmoji įvyko 1977 m. kovo mėn. Rygoje. Nors joje L. Vaitkunskienė pranešimo neskaitė, bet dalyvavo. 1981 m. konferencijoje Vilniuje L. Vaitkunskienė jau skaitė pranešimą apie žemaičių ir kuršių kontaktus.

Praeito amžiaus 8-ojo dešimtmečio pabaigoje ir 9-ojo pradžioje visuomenėje labai populiarūs tapo baltų dvasinės kultūros tyrimai. Su didžiausiu pasisekimu skaitytojų buvo sutikta 1979 m. išspausdinta L. Vladimirovo knyga „Knygos istorija“ (Vladimirovas 1979), 1981 m. pasirodė akademiko J. Jurginio ir I. Lukšaitės knyga „Lietuvos kultūros istorijos bruožai (Feodalizmo epocha. Iki aštuonioliktojo amžiaus)“ (Jurginis, Lukšaitė 1981), 1983 m. – labai svarbi N. Vėliaus monografija „Senovės baltų pasaulėžiūra“ (Vėlius 1983). Iš knygynų buvo tiesiog išgraibstomos prof. Pranės Dundulienės monografijos. Susidomėjimą dvasine kultūra stiprino ir žymiosios mūsų archeologės Marijos Gimbutienės apsilankymas Lietuvoje 1981 m. bei jos paskaitos. L. Vaitkunskienė tuo metu taip pat daug dėmesio skyrė dvasinės kultūros tyrimams, rašė apie žirgų aukas, gyvulių kultą, gintaro reikšmę senovės baltų pasaulėžiūroje ir kt. Reikia pastebėti, kad L. Vaitkunskienė buvo labai plačių pažiūrų archeologė, gerai susipažinusi su užsienio archeologų darbais, tyrimų kryptimis. 1982 m. ji dalyvavo konferencijoje Taline, kur buvo aptariami rytinio Baltijos pajūrio genčių

ryšiai su skandinavais. Jai nesvetimos buvo tuo metu mums dar negirdėtos temos, tokios kaip vyro ir moters statusas. L. Vaitkunsienė pasižymėjo ir kaip tardisciplininių tyrimų specialistė. Ji savo darbuose naudojo daug kalbininkų ir ypač etnologų bei mitologų darbų. Pradžioje nagrinėjant dvasinių baltų pasaulį vyravo gyvulių kulto, zoomorfinio ornamentu tyrimų temos, o vėliau jos bibliografijoje randame straipsnių apie kosmogoninį ir pasaulio medžio baltų pasaulio vaizdą bei kitas temas.

1984 m. netikėtai iškilo tolesnių Bandužių kapinyno tyrimų klausimas. Kapinyno vietoje buvo suplanuotas naujas Klaipėdos miesto kvartalas. Institutą pasiekė pelningas užsakymas. Kaip pamename, kapinyną 1974 m. pradėjo tyrinėti L. Vaitkunsienė, bet 1983 m. ji jau buvo pradėjusi Žvilių kapinyno tyrimus. Ūkiskaitiniams Bandužių kapinyno tyrimams ėmėsi vadovauti skyriaus darbuotojas Jonas Stankus. Tai sukėlė nepageidaujamą kolegų konfrontaciją.

9-ojo dešimtmečio viduryje baltų dvasinės kultūros tyrinėtojų darbai visuomenėje buvo labai populiarūs. Tuo metu straipsniai ir paskaitos šia tematika sulaukdavo didelio gerbėjų dėmesio. L. Vaitkunsienė tuo metu aktyviai dalyvavo konferencijose, skaitė paskaitas visuomenei, rašė populiarius straipsnius. Neretai toks mokslininko populiarumas keldavo kolegų ar instituto direktijos nepasitenkinimą. Šia prasme ne išimtis tapo ir L. Vaitkunsienės darbai. Neretai konferencijų ar dažnų instituto susirinkimų bei seminarų metu pasigirdavo kritika Lietuvos mokslininkų, tiriančių baltų dvasinę kultūrą, adresu. Negailėta kritikos ir iš aukštesnių tribūnų. Ypač įtempta situacija susidarė 1985–1986 m. A. Tautavičius savo atsiminimuose mini 1986 m. gegužės 23 d. Kaune vykusį visuomenės mokslų institutų ir katedrų darbuotojų „pasitarimą“. Į jį važiavo apie 40 instituto darbuotojų. „Pasitarime“ kalbėjo CK pirmasis sekretorius Petras Griškevičius, aukštojo mokslo ministras Henrikas Zabulis, Mokslų akademijos prezidentas Juras Požėla. Šį „respublikinį inteligentų pasitarimą“, kaip labai reikšmingą instituto gyvenimo įvykį, savo atsiminimuose mini V. Merkys (2009, p.300). P. Griškevičius savo kalboje kritikavo Istori-

jos instituto direktorių, taip pat ir instituto darbuotojų tyrimų kryptis.

Jau kitais metais institute įvyko reikšmingos organizacinės pertvarkos. 1987 m. sausį atsistatydinimo prašymą parašė skyriaus vadovas A. Tautavičius, vasarį į pensiją buvo išleista R. Volkaitė-Kulikauskienė, birželį paskiriamas naujas skyriaus vadovas – ilgametį vadovą A. Tautavičių pakeitė V. Kazakevičius. Reikia paminėti, kad renkant naująjį skyriaus vadovą direktorijai buvo siūloma ir L. Vaitkunsienės kandidatūra. Gruodį instituto direktorių B. Vaitkevičių pakeitė V. Merkys. Tai vertė darbuotojus susimąstyti ir ieškoti kitų tyrimų temų. Pradžioje L. Vaitkunsienė lyg ir norėjo daugiau dėmesio skirti baltų genčių drabužių bei puošybos temai. Tam iš Žemaitijos ir Lietuvos pajūrio regiono tyrimų ji turėjo sukaupusi daug duomenų. Tačiau ši tema kirtosi su akademikės habil. dr. R. Volkaitės-Kulikauskienės (nors formaliai skyriuje ji nebedirbo ir institute pagal sutartį buvo palikta vyresniąja moksline bendradarbe konsultante) numatyta darbo kryptimi. Nesutarimų kilo ir su iš skyriaus vadovų pasitraukiančiu A. Tautavičiumi.

Tuo metu dalyvauta daugelyje konferencijų, rašytos tezės ir jų pagrindu – straipsniai. Iš to meto darbų galima paminėti nedidelę kolektyvinę monografiją apie meno verslus, kur buvo išspausdintas straipsnis „Dailieji metalo dirbiniai senovės Lietuvoje“ (Vaitkunsienė 1987). 1987 m. L. Vaitkunsienės tiriamų temų ratas pasipildė dar viena reikšminga kryptimi – lietuvių kario ir draugovės atsiradimo tema. Šia tema buvo perskaitytas pranešimas Suzdalėje (Вайткунскене 1987), Mokslų akademijos darbuose pasirodė keli reikšmingi straipsniai vienašmenių kalavijų atsiradimo tema (Vaitkunsienė 1988), apie lietuvių karį raitelį (Vaitkunsienė 1989). Tačiau ir šioji kirtosi su tuo metu baltų ginkluotės tyrimus vykdžiusio naujojo skyriaus vadovo V. Kazakevičiaus tema. Spaudoje tarsi pastebimos tendencijos konkuruoti ar priešpastatyti savo nuomonę V. Kazakevičiui. Tai ypač atsiskleidė jau minėtų vienašmenių kalavijų, kariuonos atsiradimo, žemaičių ribų (ypač rytinės), Plinkaigalio kapinyno etninės priklausomybės

bei kt. klausimais. Taigi matome, kad Lietuvos archeologijos tyrimų temose tapo ankšta. Kaip ir anksčiau, spausdinami L. Vaitkunsienės straipsniai senosios baltų pasaulėžiūros klausimais, bet tokio didelio polėkio, kaip dešimtmečio pradžioje, nebepastebime. Daug dėmesio skiriama žirgo vaidmeniui baltų visuomenėje išryškinti.

9-ajame dešimtmetyje gerokai pasistūmėta Žemaitijos kapinynų lauko tyrimų linkme. Ypač reikėtų išskirti Pagrybio (1980–1982) ir Žvilių (1983–1989) kapinynų tyrimus. Per trejus metus Pagrybio kapinyne buvo ištirta 1192 m² plotas, 217 kapų, kuriuose rasta beveik 550 įkapių. Be to, aptikti dar 82 atsitiktiniai radiniai. Tirtus kapus autorė datavo V–VI a. Žvilių kapinyne tyrinėjimai tęsėsi net septynias vasaras. Ištirta 2147 m² plotas, 282 kapai, aptikta apie 1540 įkapių iš kapų ir dar daugiau kaip 90 atsitiktinių radinių. Taigi tyrimų metu sukaupta milžiniška faktinė medžiaga apie žemaičių bendruomenę, laidoseną, aprangą, radinius. Tai leido naujai interpretuoti žemaičių etnogenezės klausimus. Ekspedicijose L. Vaitkunsienė tarsi rasdavo atgaivą savo mokslinei veiklai. Ypač reikėtų paminėti labai gražiai susiklosčiusius darbo santykius su Šilalės kraštotyrininku V. Statkevičiumi. Ekspedicijoje jie tarsi papildydavo vienas kitą. Kadangi teko artimiau susipažinti su V. Statkevičiaus kūrybiniu palikimu, galiu teigti, kad L. Vaitkunsienė jam buvo didelis autoritetas. V. Statkevičius imdavo organizuoti L. Vaitkunsienės ekspedicijų ūkinę ir organizacinę dalį, pastaroji rūpinosi moksline. Pagrybio ir Žvilių kapinynų tyrimų rezultatai ir jų skelbimas, atskirų radinių aptarimas L. Vaitkunsienę lydėjo iki pat mokslinės karjeros pabaigos, iki išėjimo į pensiją 1999 m. Neretai mokslinė informacija būdavo pateikiama rajoninėje ar populiarioje respublikinėje spaudoje.

Iš praeito amžiaus 9-ojo dešimtmečio L. Vaitkunsienės mokslinės veiklos dar reikėtų paminėti jos bendradarbiavimą su įvairių enciklopedijų redakcijomis. Sovietmečiu vyravo nuostata, kad enciklopedijose spausdintuose straipsniuose nebuvo nurodoma autorystė. Neretai redakcija pati surasdavo autorius ir už nedidelį honorarą

paprašydavo parašyti straipsnius. Kartais parašyti straipsnius būdavo duodami nurodymai „iš viršaus“. Istorijos instituto Archeologijos skyriuje buvo įkurta Lietuvos kultūros paminklų sąvado grupė, todėl dalis darbuotojų tarsi buvo įpareigjami bendradarbiauti su enciklopedijų redakcijomis. Be to, neretai redakcijos sujungdavo kelių autorių straipsnelius į vieną, perduodavo juos iš vienos enciklopedijos į kitą, todėl tikrųjų straipsnių autorių neretai net neįmanoma nustatyti. Žinoma, ir L. Vaitkunsienė yra parašiusi keletą tokių straipsnelių. Nuo 1985 m. leistoje „Tarybų Lietuvos enciklopedijoje“ autoriai kartais jau nurodomi. L. Vaitkunsienės pavardė pažymėta 15-oje pozicijų. 1998 m. pasirodė „Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva“ (T. II). Joje L. Vaitkunsienė yra aprašiusi 16 Ukmergės rajono paminklų. Dar keli straipsneliai parašyti į „Visuotinę lietuvių enciklopediją“.

Reikia paminėti, kad dėl Atgimimo ir po to vykusių mokslo pertvarkų, ekonomikos krizių keitėsi ir archeologinių ekspedicijų finansavimo tvarka. Archeologams tapo vis sunkiau gauti lėšų ekspedicijoms organizuoti, todėl apie 1990 m. dauguma nutraukė savo lauko tyrimus. Išlikti galėjo tik didžiausi idealistai, entuziastai ir pasiaukojėliai. Vyresnės kartos archeologams tai buvo metas, kai galima apibendrinti savo ankstesnių tyrimų medžiagą. L. Vaitkunsienės lauko tyrimai 1989 m. irgi nutrūko.

Reikia išskirti 1991 m. pasirodžiusią L. Vaitkunsienės monografiją „Žalvariniai senolių laikai“ (Nakaitė 1991), kuri daugeliui kolegų buvo visai nelaukta. Kaip matome, monografiją pasirašė mergautine pavarde. Tai rodo, kad darbo Istorijos instituto planuose nebuvo. Autorė, taip pasirašydama, tarsi norėjo jį išskirti. Reikia paminėti ir tai, kad neretai instituto darbuotojos pasirašydavo straipsnius dvigubomis, kartais ir mergautinėmis ar viengubomis pavardėmis (R. Jablonskytė-Rimantienė, R. Volkaitė-Kulikauskienė ir kt.). Pvz., R. Volkaitė-Kulikauskienė svarbius savo straipsnius visada pasirašydavo dviguba pavarde, o mažiau reikšmingus (enciklopedinius, recenzijas, konferencijų informacijas) – beveik visada tik

R. Kulikauskiene. Matome, kad ir L. Vaitkunskiene kelis ne tokius reikšmingus savo straipsnius yra pasirašiusi mergautine pavarde. Nereikėtų suprasti, kad autorė, taip pasirašydama, norėjo sumenkinti savo darbą, greičiau – atvirkščiai. Tai galima suprasti ir kaip protestą prieš Istorijos institute galiojusią mokslinių darbų įskaitymo tvarką. Šių eilučių autoriui puikiai suprantamos L. Vaitkunskiens protestas šaknys. Dar vėliau mokslo populiarinimo darbai buvo visiškai nuvertinami ir beveik išguiti iš nepriklausomos Lietuvos mokslo horizonto. Enciklopediniai straipsniai tapo niekiniai, populiarūs – nepageidautini. Vertinant L. Vaitkunskiens monografiją „Žalvariniai senolių laišakai“ galima teigti, kad tai – vienas geriausių jos darbų. Knygoje ypač ryškiai atsiskleidžia L. Vaitkunskiens asmenybė. Ji parašyta populiariai, čia randame poetinių intarpų, autorės apmąstymų. Knyga yra gyva. Mokslinė knygos reikšmė irgi netenka abejoti. Gal ne visi skaitytojai pritaris autorės kartais kiek lengva ranka pateikiamiems teiginiams, bet knyga paremta daugybe archeologinių duomenų, faktų, verčia diskutuoti, pažvelgti į mūsų protėvių mąstymo gelmes. Reikia paminėti, kad šią knygą parašyti, matyt, buvo sumanyta labai seniai, medžiaga rinkta ilgą laiką. Tai rodo dar prieš dešimtmetį rašytų populiarių straipsnių pavadinimai: „Prakalbintas dar vienas senkapis“ (Vaitkunskiene 1980), „Tolimos istorijos aidai“ (Vaitkunskiene 1983), „Archeologai skaito senolių laiškus“ (Vaitkunskiene 1985) ir jų turinys. Knygoje randame nemažai temų ar teiginių, kurie nebuvo išsakyti kituose L. Vaitkunskiens moksliniuose straipsniuose. Kaip geras ir sektinas pavyzdys yra knygos gale pateikiamas rekomenduojamos literatūros sąrašas (Nakaitė 1991, p.116–117).

Paskutiniajame praeito amžiaus dešimtyje gerokai padaugėjo įvairių (ypač tarptautinių) konferencijų. Atgimimo laikotarpiu tarp Lietuvos archeologų labai populiarūs tapo V. Sedovo vadovaujami archeologų seminarai Pskove. L. Vaitkunskiene yra dalyvavusi net keliuose. 1992 m. ji dalyvavo konferencijoje Lunde. Čia skaitė pranešimą apie gintaro reikšmę baltų visuomenėje. L. Vaitkunskiens širdžiai ypač mielos buvo tarpdisciplinės

konferencijos, skirtos baltų dvasinei kultūrai nagrinėti, rengtos Kultūros ir meno institute.

1992 m. Istorijos institute vėl vyko dideli administracijos ir Archeologijos skyriaus kadru pasikeitimai. Instituto direktoriumi tapo A. Tyla. 1992 m. į pensiją (šį kartą jau visai) išėjo akademikė habil. dr. R. Volkaitė-Kulikauskiene, dr. E. Grigalavičienė ir dr. V. Daugudis. Pagal sutartis liko dirbti habil. dr. R. Rimantienė ir dr. A. Tautavičius (nuo 1988 m. jis dirbo atskirame pilių tyrimų skyriuje). 1993 m. įsteigiamas Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“. Dalis archeologų (A. Tautavičius, V. Urbanavičius, I. Vaškevičiūtė) oficialiai perėjo dirbti jame. Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyrius iš karto neteko kelių pirmojo ryškumo žvaigždžių. Tuo metu į Archeologijos skyrių buvo priimta nemažai jaunų ir perspektyvių žmonių. Tais metais, nematydamas didesnių savo darbo perspektyvų institute, pasitraukė ir šių eilučių autorius. Taigi mūsų mokslo keliai su Jubiliate tam tikra prasme išsiskyrė.

Jau kitais, 1993 m. L. Vaitkunskiene apgynė habilituotos daktarės disertaciją „Vakarų žemaičiai geležies amžiuje: Kultūra ir etnosocialinė istorija“ (Vaitkunskiene 1993). Disertacijoje buvo apibendrinta daugelio metų L. Vaitkunskiens mokslinė veikla. Apgynus disertaciją, rodos, visos problemos turėjo dingti, atsiverti beribės mokslinės karjeros vartai. Mokslininkė galėjo sulaukti didesnio pripažinimo, savarankiškumo ir nepriklausomybės savo tyrimų lauke. L. Vaitkunskiene ir skyriaus vadovas V. Kazakevičius skyriuje liko vieninteliai mokslo korifėjai ir, galima sakyti, pirmo ryškumo žvaigždės. 1994 m. vasarą L. Vaitkunskiene pavadavo atostogaujantį ir ekspedicijoje esantį skyriaus vadovą V. Kazakevičių. Buvo žinoma, kad jis parašė prašymą atsistatydinti iš skyriaus vadovo pareigų. Tai habil. dr. L. Vaitkunskienei suteikė galimybę tapti Archeologijos skyriaus vedėja, bet netikėtai spalį Archeologijos skyriaus vadovu paskiriamas tik 1993 m. daktaro disertaciją apgynęs mokslinis bendradarbis G. Zabiela.

Žinoma, tai galėjo užgauti L. Vaitkunskiens mokslines ambicijas, bet turėjo ir teigiamos reikš-

mės – leido be jokių trukdymų susikoncentruoti ties savo ankstesnių lauko tyrimų medžiagos skelbimo darbais. To patvirtinimas ir rezultatas buvo viena paskui kitą išėjusios dvi monografijos: „Pagrybio kapinynas“ (Vaitkunsienė 1995) ir „Žvilių kapinynas“ (Vaitkunsienė 1999). Kaip turinti autoritetą ir kaip būsima habilituota daktarė L. Vaitkunsienė išvakarėse (1992 m.) išrenkama į Lietuvos istorijos instituto Mokslo tarybą, tampa tarybos sekretore (Bairašauskaitė 1994, p.212). 1997 m. vėl perrenkama į kitos kadencijos tarybą (Nauja 1998, p.276). Kartais L. Vaitkunsienę skyriaus vadovas G. Zabiela atostogų ar ekspedicijų metu įpareigodavo būti atsakingu skyriaus asmeniu. 1997 m. ji gavo aukščiausio laipsnio mokslininko stipendiją.

Be abejo, bėgant metams vis labiau artėjo pensija, bet mokslinės energijos ar sveikatos L. Vaitkunskienei tikrai netrūko. Žinome daug pavyzdžių, kai archeologai suėjus pensiniam amžiui dar ilgai lieka mokslininkų gretose, rašo straipsnius, dalyvauja konferencijose, todėl man ir, manau, daugeliui L. Vaitkunsienės gerbėjų tikrai nelauktas buvo 1999 m. jos staigus pasitraukimas iš archeologijos mokslo horizonto. Šiandien galime tik įtarti tokio staigaus L. Vaitkunsienės užsisklendimo ir pasitraukimo priežastis. Tai sutapo su nauja (jau trečiąja) Lietuvos istorijos instituto direkcijos ir Archeologijos skyriaus kadru pertvarka. Tų metų vasarį Archeologijos skyriuje pasikeitė vadovas – vietoj G. Zabielos buvo paskirtas 1998 m. habilitacinį darbą apgynęs ir į skyrių atėjęs (teisingiau – sugrįžęs) dirbti A. Girininkas. Po dviejų mėnesių, 1999 m. balandžio 1 d., habil. dr. L. Vaitkunsienė išėjo į pensiją. Dar po dviejų mėnesių į pensiją išėjo ir habil. dr. Rimutė Rimantienė. Antrojeje metų pusėje iš instituto Mokslo tarybos pirmininko pareigų atsistatydino V. Merkys, pasikeitė ir instituto direktorius – A. Tylą pakeitė E. Rimša. Taigi XX ir XXI a. sandūroje Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyriuje nebeliko paskutiniųjų pokario archeologų kartos atstovų. Gyvenimas nuėjo kita, nauja vaga.

Žvelgdami į toliau pateikiamą L. Vaitkunsienės bibliografiją matome, kad išėjus į pensiją iš-

spausdino vos keletą straipsnelių enciklopedijose. Man tai niekaip nesuvokiama. Kaip gali toks kūrybingas žmogus staiga imti ir nutilti?

Vertindamas L. Vaitkunsienės palikimą neretai susimąstau: kaip dažnai rašydami savo straipsnius mes nemokame įvertinti savo pirmtakų. Ne išimtis esu ir aš pats. Dažnai mes akcentuojame tas mintis ir nuomones, kurios nesutampa su mūsų. Sudarydamas bibliografiją atkreipiau dėmesį į L. Vaitkunsienės darbų citavimą. Pats esu daug kartų jos straipsnių atžvilgiu išsakęs kritinių minčių, bet tik labai retai esu atkreipęs dėmesį į jos nuopelnus. O nuopelnai yra milžiniški. Be abejo, nesinori jubiliejui skirto straipsnio baigti tokia nata. Vien tai, ką turime, yra įspūdinga: 7 monografijos, daugiau kaip 200 straipsnių, dvi disertacijos, dešimtys pranešimų konferencijose, dešimtys paskaitų. Tikrai neįkainojamas palikimas. Sveikindami Jubiliatę, sulaukusią tokio garbingo amžiaus, linkime sveikatos. Neabejojame, kad jos archeologinį palikimą dar ne kartą įvertins ateities kartos. Ji pastatė mūsų protėviams (ypač žemaičiams) paminklą. Kartais stebiesi, kaip likimas sutvarko gyvenimą. Aukštaitijos dukra, jaunystėje išvažiavusi iš gimtojo Rokiškio, beveik visą savo mokslinės veiklos laikotarpį kažkur Šilalės rajone kasinėjo archeologijos paminklus ir tuo pastatė iškilų paminklą žemaičiams. Neabejoju, kad jos mintys bus tęsiamos, dar ne kartą aptariamoms, diskutuojamos, gal net ir kritikuojamos. Kaip žinome, tiesa gimsta diskusijose. Gaila, kad šiose diskusijose Jubiliatė nebedalyvauja. Neabejoju, kad L. Vaitkunsienės pramintas Lietuvos archeologijos mokslo kelias tikrai neužžels. Jos darbai jau dabar yra uždegti ne vieno archeologo širdį.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Bairašauskaitė, T., 1994. Svarbiausi 1993 m. Lietuvos istorijos instituto mokslinės organizacijos veiklos rezultatai. *LIM, 1993 metai*, 212.

Jurginis, J., Lukšaitė, I., 1981. *Lietuvos kultūros istorijos bruožai (Feodalizmo epocha. Iki aštuonioliktojo amžiaus)*. Vilnius: Mokslas.

- Kulikauskienė, R., 1995. Laima Vaitkunskienė. *LIM, 1994 metai*, 324–326.
- Lietuvos, 1978. *Lietuvos TSR archeologijos atlasas, IV. I–XIII a. radiniai*. Vilnius: Mokslas.
- Merkys, V., 2009. *Atminties prošvaistės. Atsiminimai*. Vilnius: Versus Aureus.
- Nakaitė, L., 1957a. Įdomus radinys. *Tarybinė moteris*, 1, 18.
- Nakaitė, L., 1957b. Lavių senkapio tyrinėjimai. *Raudonoji vėliava* (Šiauliai), gegužės 21, 3.
- Nakaitė, L., 1959a. Juodonių gyvenvietės (Rokiškio raj.) archeologinių tyrinėjimų duomenys. *ILKI*, II, 138–150, 349–350.
- Nakaitė, L., 1959b. Senovės lietuvių sidabriniai papuošalai. *ILKI*, II, 54–71, 344–345.
- Nakaitė, L., 1964. Sidabro naudojimas II–XIII amžiais Lietuvoje dirbiniams puošti. *MADA*, 1, 63–82.
- Nakaitė, L., 1966a. Auksakalystės Lietuvoje iki XIII a. klausimu (1. Technika, ornamentika). *MADA*, 3, 67–84.
- Nakaitė, L., 1966b. Sidabras kaip vertės matas I m.e. tūkstantmečio Lietuvoje. *MADA*, 1, 33–47.
- Nakaitė, L., 1968. Auksakalystės Lietuvoje iki XIII a. klausimu (2. Sidabro dirbinių geografija). *MADA*, 2, 47–56.
- Nakaitė, L., 1969a. Guronų kaimo archeologiniai paminklai. *MG*, 2, 46.
- Nakaitė, L., 1969b. Senosios Lietuvos gyvenvietės. *MG*, 12, 44–45.
- Nakaitė, L., 1971. Senovinis moterų galvos papuošalas. *Kraštotyra*, 126–128.
- Nakaitė, L., 1991. *Žalvariniai senolių laišakai*. Vilnius: Vyturys.
- Nauja, 1994. Nauja Lietuvos istorijos instituto taryba. *LIM, 1992 metai*, 276.
- Statkevičius, V., 1984. Dešimtoji vasara. *Artojas* (Šilalė), liepos 27, 10.
- Statkevičius, V., 1985. Dešimt archeologės vasarų. *Kultūros barai*, 1, 42–44.
- Urtāns, V., 1977. *Senākie depozīti Latvijā*. Rīga: Zinātne.
- Vaitkunskienė, L., 1980. Prakalbintas dar vienas senkapis. *Artojas* (Šilalė), spalio 7.
- Vaitkunskienė, L., 1981a. Kaip kukli dovana. *Naujos knygos*, 1, 20.
- Vaitkunskienė, L., 1981b. *Sidabras senovės Lietuvoje*. Vilnius: Mokslas.
- Vaitkunskienė, L., 1981c. XII a. Graužių auksakalys (1. Auksakalio kapo tyrinėjimai). *MADA*, 1, 33–43.
- Vaitkunskienė, L., 1982. XII a. Graužių auksakalys (2. Auksakalio gaminiai). *MADA*, 1, 58–70.
- Vaitkunskienė, L., 1983. Tolimos istorijos aidai. *Vakarinės naujienos*, rugpjūčio 20.
- Vaitkunskienė, L., 1985. Archeologai skaito senolių laiškus. *Literatūra ir menas*, 16, 14.
- Vaitkunskienė, L., 1987. Dailieji metalo dirbiniai senovės Lietuvoje. In: Kudirka, J., sud. *Meno verslai*. Kaunas: Šviesa, 5–21.
- Vaitkunskienė, L., 1988. Kada Lietuvoje atsirado vienašmeniai kalavijai. *MADA*, 2, 45–55.
- Vaitkunskienė, L., 1989. IV a. Lietuvos karys raitelis. *MADA*, 3, 55–68.
- Vaitkunskienė, L., 1993. *Vakarų žemaičiai geležies amžiuje: Kultūra ir etnosocialinė istorija* (habilituoto daktaro disertacijos tezės). Vilnius.
- Vaitkunskienė, L., 1995. *Pagrybio kapinynas* (=LA, 13).
- Vaitkunskienė, L., 1999. *Žvilių kapinynas* (=LA, 17).
- Vaitkunskienė, L., Merkevičius, A., 1978. Spalvotųjų metalų dirbiniai ir jų gamyba. In: Volkaitė-Kulikauskienė, R., red. *Lietuvių materialinė kultūra IX–XIII amžiuje*, I. Vilnius: Mokslas, 89–116, 131–133, 142–144.
- Vėlius, N., 1983. *Senovės baltų pasaulėžiūra*. Vilnius: Mintis.
- Vladimirovas, L., 1979. *Knygos istorija. Senovė. Viduramžiai. Renesansas. XVI–XVII amžius*. Vilnius: Mokslas.
- Вайткунскене, Л., 1987. К вопросу о начале дружин в Литве. In: *Задачи советской археологии в свете решений XXVII съезда КПСС. Тезисы докладов Всесоюзной конференции (Суздаль, 1987 г.)*. Москва: Наука, 56–57.
- Накайте, Л., 1967. *Серебро в археологических материалах Литвы (I–XII вв.)* (автореферат кандидата исторических наук). Вильнюс.

SANTRUMPOS

- ILKI – Iš lietuvių kultūros istorijos
 LA – Lietuvos archeologija
 LIM – Lietuvos istorijos metraštis
 MADA – Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai, A serija
 MG – Mokslas ir gyvenimas